

MARTİN HEİDEGGER'İN ÖLÜM HAKKINDAKİ FİKİRLERİYLE İVAN BUNİN'İN "SAN FRANİSKOLU ADAM" ADLI HİKAYESİNE BİR BAKIŞ

A LOOK AT IVAN BUNIN'S "THE GENTLEMAN FROM SAN FRANCISCO" FROM MARTIN HEIDEGGER'S VIEW ON DEATH

Halil YILMAZ¹

DOI: 10.33406/molesto.1248154

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih:
06.02.2023

Kabul edildiği tarih:
13.06.2023

Yayınlandığı tarih:
31.07.2023

Article Info

Date submitted:
06.02.2023

Date accepted:
13.06.2023

Date published:
31.07.2023

Öz

İvan Bunin'in *San Fransiskolu Adam* adlı hikayesinde yer alan ölümün Martin Heidegger'ın *Varlık ve Zaman* adlı eserinde ortaya koyduğu biçimiyle ölüme yönelik telakkileriyle yola çıkarak incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. *San Fransiskolu Adam* adlı eserde yer alan, hiç beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan ölümün anlamlandırılmasıyla söz konusu esere dair yakın bir okuma sunmak amaçlanmaktadır. M. Heidegger'ın *Varlık ve Zaman* adlı eseri ve ölüm düşüncesini konu edinen kaynaklar ile İ. Bunin'in *San Fransiskolu Adam* adlı eseri çalışmamızın malzemesini oluşturmaktadır. İ. Bunin'in *San Fransiskolu Adam* adlı hikayesindeki ölümün karşılığını bulmak için M. Heidegger'ın ölüm üzerine telakkilerinden yola çıkarak elde edilenleri belirli fark ya da benzerlikler üzerinden ortaya koyduk. Yapılan çalışma neticesinde İ. Bunin'in eserinde yer aldığı haliyle ölümün M. Heidegger tarafından Dasein kavramı üzerinden aktarılan *ölümün müstesnalığı, ölümden sonra geri kalanın yalnızca cansız bir nesne olmayışı* yönlerinden uyum sağladığı neticesine ulaştık.

Anahtar Kelimeler: *Martin Heidegger, İvan Bunin, Ölüm, Dasein, San Fransiskolu Adam, Varlık ve Zaman*

Abstract

Analyzing the concept of death that takes place in the last chapter of Ivan Bunin's *The Gentleman from San Francisco* through Martin Heidegger's understanding of death which is explained in his masterpiece *Being and Time* forms the subject of our work. By doing so we aim to offer a close reading to *The Gentleman from San Francisco* in which death comes in a sudden. Martin Heidegger's *Being and Time* and Ivan Bunin's *The Gentleman from San Francisco* are the main materials of our work. In addition to this we also have used materials that would help us to understand M. Heidegger's approach to the concept of death. In order to understand what the death in Ivan Bunin's *The Gentleman from San Francisco* stands for we used M. Heidegger's views on the concept of death to see if we can find any similarities or differences. As a result of our work we have come to the conclusion that M. Heidegger's view on "eminent imminence of death" and "being still remaining not representing a mere corporeal thing" can not be found in the death in *The Gentleman from San Francisco* of Ivan Bunin.

Key Words: *Martin Heidegger, Ivan Bunin, Death, Dasein, The Gentleman from San Francisco, Being and Time*

¹ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, halilyilmaz231@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0001-9790-9584.

Giriş

Martin Heidegger'deki ölüm düşüncesinden hareketle onunla aynı çağda yaşamış Nobel Edebiyat Ödüllü Rus yazar İvan Bunin'in *San Fransiskolu Adam* adlı eserindeki ölümün incelenmesi çalışmamızın konusunu oluşturur. Ölüm olgusu İ. Bunin'in eserlerinde geniş bir yer tutar. Ölüm sebepleri onun eserlerinde değişmekle birlikte ölümün gerçekleşmesi için altta yatan bir sebep olmaksızın, çok ani gerçekleşmesiyle dikkat çeker. Ölümlerin çok ani oluşu yazar tarafından söz konusu olgunun niçin tam da bu şekilde ele alındığına dair bir merakı tetikler. M. Heidegger'ın ölüm olgusuna yönelik telakkileriyle İ. Bunin'in *San Fransiskolu Adam* adlı eserindeki ölümü anlamaya çalışmanın eserin kendisinin daha iyi anlaşılmasını da mümkün kılacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmada M. Heidegger'ın *Varlık ve Zaman* adlı eserinde ölüme yönelik dile getirdiklerinden hareketle İ. Bunin'in *San Fransiskolu Adam* adlı hikâyesindeki ölümü çözümleme yöntemine başvurduk.

Bahse konu çözümlemeyi belirli farklılık ya da benzerlikler üzerinden ortaya koymadan önce ölüm kavramının felsefe tarihi boyunca gelişimini kısaca gözden geçirecek; düşüncelerin nereden nereye evrildiğini görmeye çalışacağız. Bu türden bir çabanın M. Heidegger ve İ. Bunin'in yaşamış olduğu 20. yüzyıl içerisinde onların ölüme dair düşüncelerini şekillendiren temeli görmemizi sağlayıp onları daha iyi anlayabilmemizi mümkün kılacağı düşüncesindeyiz.

Daha sonrasında ise M. Heidegger'ın de baş temsilcilerinden biri olması nedeniyle *Varoluş felsefesinin* neleri savunduğuna ya da nelere karşı çıktığına, varlık meselesini nasıl ele aldığına, hangi olayların söz konusu felsefenin ortaya çıkmasına sebep olduğuna ve ölümün *Varoluşçu düşünce*deki karşılığına bir göz atacağız.

Varoluşçu felsefe ve bu felsefenin yapı taşlarını oluşturan isimlerden söz ettikten sonraki kısımda M. Heidegger'ın düşüncelerini ortaya koymada kullandığı kavram olan *Dasein* kavramını yaptığımız a) *ölümün imkânı, ölüme ve dünyaya fırlatılmışlık, kaygı* ve b) *ölüme-doğru-oluş, ölümün tek başına sırtlanımlı, ölümün vekalet edilemezliği* ve *Dasein*'in *ölümü başkaları üzerinden anlamlandırıp tecrübe edişine* dair bir sınıflandırma çerçevesinde ele alacağız ve ardından çalışmayı tamamlayacak olan, anlatılagelenlerin uygulamadaki karşılığının arandığı son kısma geçeceğiz.

Çalışmayı tamamlayacak olan son kısımda ilk önce İvan Bunin'in söz konusu hikâyesine dair bilgi verip özetini paylaşacağız. Verilecek olan bu bilgilerin meselenin daha iyi özümsemesine katkıda bulunacağı düşüncesindeyiz. Daha sonrasında ise çalışma boyunca dile getirilen düşüncelerin yansımaları hikâyede arayacak, M. Heidegger'ın ölüm düşüncesiyle İ. Bunin'in eserinde yer alan ölümün arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmeye çalışacağız.

2. Ölüm Kavramının Felsefe Tarihindeki Evrimine Kısa Bir Bakış

Martin Heidegger'ın ele aldığı meselenin kendisi Varlık'tır. Onu ilgilendiren mesele hep bu olmuştur ve Aristoteles'ten Nietzsche'ye kadar geçen sürede bunun, Varlık üzerine düşünmenin, "Varlık nedir?" sorusunun unutulduğunu vurgulamıştır. M. Heidegger'ın Varlık üzerine düşünceleri, çalışmamızın ortaya konulmasında temele aldığımız ölüm düşüncelerinin de aktarıldığı *Varlık ve Zaman* adlı eserinde öne çıkar. Çalışmamızın öncelikli amacı M. Heidegger'ın ölüm hakkında söylediklerinden yola çıkarak Nobel Edebiyat Ödülüne layık görülen ilk Rus yazar İvan Bunin'in 1915 yılında yazmış ve yayımlamış olduğu *San Fransisko'lu Adam* adlı hikayesinde eserin sonuna yazar tarafından yerleştirilip eserin kırılma noktasını oluşturan ve önemli bir yerde duran ölüm temasına M. Heidegger'ın perspektifinden bakıp o ölümü anlamlandırmaktır. Bunu yaparken Heidegger'ın düşüncelerinin ne denli bir temelde geliştiğini, nasıl şekillenip serpiildiğini görmenin bizi onun ölüm olgusu üzerine söylediklerinin anlaşılmasında daha sağlıklı bir yere götüreceği kanaatindeyiz. Bu yüzden de ilk önce felsefede belirli dönemlerde ölüm üzerine nelerin söylendiğine kısaca değineceğiz. Daha sonrasında M. Heidegger'ın önemli temsilcilerinden biri olduğu Varoluş felsefesinin de ortaya çıktığı 20. yüzyıldaki genel atmosferi, insanların bu dönemde düşünce bazında meydana gelen değişikliklerden nasıl etkilendiğini inceleyeceğiz. Yirminci yüzyıl atmosferinin Varoluş felsefesini nasıl doğurup temsilcilerini nasıl etki ettiğini de anlattıktan sonra nihayet M. Heidegger'ın *magnum opusu* olarak nitelendirilebilecek *Varlık ve Zaman* adlı eserinden yola çıkarak ölümü nasıl ele aldığını inceleyeceğiz.

Yunan Felsefesi *Milet Okulu* ile başlamıştır. *Doğa felsefesi* ve bahse konu okulun ilk temsilcisi de "*batılı anlamda ilk filozof ve bilim insanı olarak kabul edilen Thales'tir. Thales'in ilk bilim insanı-filozof kabul edilmesinin en önemli nedeni, onun 'doğal olayların, doğaüstü güç ve nedenler yoluyla değil de, doğal nedenleriyle açıklanması gerektiği' kabulü*" (Cevizci, "Felsefeye Giriş" 23) olmuştur. Onda ölüm düşüncesine göz attığımızda ise ölüm "*su'yun her şeyi canlılıkla doldurduğu dünyada varlığı ifşa edilmiş bir kavram olarak ortaya çıkamaz*" (Altunay 5). ağdaşı Anaksimandros, su gibi bir madde yerine her şeyin özünü *Apeiron* olarak belirleyecek ve "*ortadan kalkma durumunu da zamanın sırasına uygun olarak işlenmiş cezaların kefareti*" (Altunay 5) olarak görecekti. Her şeyin özünü hava olarak kabul eden Anaksimenes'e göre "*hava, canlılık belirtisi olan solukla özdeşleşir. Eğer soluk kesilirse canlı olanlar artık canlı değillerdir*" (Altunay 5). *Doğa felsefesinin* temsilcileri olarak nitelendirilen üç kurucu ismin ölüm üzerine düşüncelerine baktığımızda her birinin ölüm kavramını, *arke* olarak nitelendirdikleri kavramlarla bağdaştırdığını görebilmekteyiz. Biraz daha ileriye gidip Platon'a geldiğimizde ise, yine kendi düşünceleriyle paralel

olarak, *idealar dünyası* fikri üzerinden açıklanabilecek bir ikilik görürüz: Ruh ve beden. Platon, *Phaidros* adlı diyalogunda *ruh* ve *beden* kavramlarından ne anladığını aktarır ve ruhu bedenden ayıran en önemli özelliğın ölüm anında ortaya çıktığını aktarıp bedenın ölmemesi gibi bir meselenin söz konusu olamayacağını dile getirir. Platon'un ölüm üzerine düşüncelerine dair bilgi edinebilmek adına söz konusu diyalogun önem arz ettiğini düşünmekteyiz:

...Başkasından hareket alan ve kendisi başkasını hareket ettiren şey ise, hareket durunca yaşamaz olur. Yalnız kendiliğinden hareket eden varlıktır ki, kendi kendisini terk edemeyeceğı için, hep hareket halindedir; hatta bütün öteki varlıklar için bir hareket kaynağı ve ilkesidir. Kendiliğinden hareket eden şey, ruhun ta kendisi olduğuna göre, bundan şu zorunlu netice çıkar: Ruhun başlangıcı yoktu, sonu da olmayacaktır (Eflatun 44).

Platon'un ifade ettiğı şeklinden de anlaşıldığı üzere ölüm kavramı onun için bedene has olarak karşımıza çıkarken; ezeli-ebedi olan ise ruhtur. Aristoteles ise hocası Platon'un görüşlerine tamamen ters olarak nitelendirebileceğimiz şekilde, ruhun da beden gibi ölümlü olduğunu, beden olmadığında ruhtan da bahsedilemeyeceğini ileri sürer (Altunay 10).

Yaklaşık bin yıl gibi uzun bir süre boyunca hakimiyetini sürdürmüş, *mythos* temelli söylemlerin, dini söylemlerin egemen olduğu *Orta Çağ felsefesi* şeklinde adlandırılan dönemdeki ölüm düşüncesini kısaca dile getirmeden evvel içerisinde efsanevi Roma hükümdarlarından Marcus Aurelius'un da bulunduğı *Stoacıların* ölüm üzerine düşüncelerini aktarmanın çalışmamız genelinde korumaya çalıştığımız konu bütünlüğünü sağlayabilmek adına gerekli olduğu kanaatindeyiz. Marcus Aurelius'un ölüm kavramına bakışı bugün özellikle Sosyoloji'de sıkça gördüğümüz ritüellerle alakalı çalışmaların gösterdiği -özellikle Türk kültüründe ölümle alakalı çalışmalarda- "*ölümün bir yokoluş durumunu değil yeni bir yaşam biçimine ve yeni bir dünyaya geçişi*" (Şahin 214) sembolize etmesiyle alakalı düşünceye yaklaştığı söylenebilir. Marcus Aurelius'a göre (126) "*bir etkinliğin, bir girişimin, bir yargının sona ermesi bir duraklama, bir tür ölümdür, bir kötülük değıldir*". Aurelius, bu kısımdan sonra insanın yaşamındaki çocukluk, ergenlik ve yaşlılık gibi dönemlerin de bir çeşit ölüm olduğunu, görüp geçirilen bütün değışimler, evrilmelerin ve sona ermelerin yine korkulması gereken bir şey olmadığını dile getirir² ve bu açıdan söylenebilir ki Aurelius için ölüm yaşama tamamıyla içkin, herhangi bir an gerçekleşecek nihai sonu ifade etmekten çok, hayatın içerisinde her an zaten gerçekleşmekte olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. *Stoacı felsefenin* genel anlamda geçmiş ya da geleceğe nazaran şimdiiyi, içinde bulunulan anı mutlak kılması da göz önünde

² Daha öncesinde Aurelius (59) evrenin bizatihi değışim olduğunu Demokritos'tan bir alıntıyla vurgular: "Evren değışimdir; yaşamsa kanı".

bulundurulduğunda Aurelius'ta ölüm, *havfin* nedeni olabilecek bir olgu olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Orta Çağ felsefesi söz konusu olduğunda ise tıpkı Platon ve hocası Sokrates'in ele aldığı şekilde ruh ve bedenın oluşturduğu ikilikten söz etmek mümkündür. Orta Çağ felsefesine kadar ruha atfedilen sıfat Platon'da da görüldüğü üzere ölümsüz olması idi. Orta Çağ felsefesine geldiğimizde dinin yadsınamayacak derecede büyük etkisiyle birlikte ölümsüzlük meselesi tamamen farklı bir yere konmuş oldu. Dolayısıyla söz konusu dönem içerisinde "*en ciddi meselelerden biri ölüm üzerine olan düşüncelerdi*" (Shariatina 1-6); ölümsüzlüğün kilidini açan ölüm de o denli önemli bir yere sahipti. Öte yandan Heidegger'ın ölüm düşünceleri üzerine bir kitap kaleme alan George Pattison (1) da düşüncemizi destekler nitelikte şöyle söyler: "*Hristiyan asırları denilen dönemde insanların ölüme bakışları 'ölümsüzlüğe inanç'ta bir araya gelmekteydi, Platoncu ve Stoacı öğelerin yanı sıra İncil'e ait belli birtakım öğeler bu inanca katkıda bulunmuş olsalar da bir abenk oluşturabilmek için birbirlerinden epey uzaklardı*".

Orta Çağ felsefesinde ölüm-ölümsüzlüğe dair düşünceler ruh-beden ikiliği üzerinden kurulmakta idi. Dinin hegemonyasının yavaş yavaş kırılmaya başladığı *Rönesans* ile gelişen rasyonel, bilime yönelik düşünceler söz konusu meselelerin revize edilmesi gerekliliğini de beraberinde getirdi. Pattison (1-2), büyük kırılmalara sahne olan 18. yüzyıla³ kadar söz konusu düşüncenin bir şekilde korunduğunu şu şekilde aktarır:

Erken modern periyotta İncil'e olan yeni yaklaşım ve gitgide artan bilimsel bilgi, insan ruhunun ölümsüzlüğüne dair sanıları gitgide şüpheli bir biçimde resmettiler. Yine de ruhun ölümsüzlüğü meselesindeki ısrar 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Hristiyan apolojisinin kilit noktalarından biri haline geldi. Joseph Butler konu hakkında 'öteki dünyada yaşayıp yaşamayacağımız sorulabilecek en önemli sorudur' demiştir. Kılıklı usun egemenliğine olan inancı sağlama alabilmek adına gerekli olan üç metafizik varsayımdan biri olarak Tanrı ve özgürlüğü ölümsüzlükle aynı çatıda birleştirmesiyle Kant da meseleye benzer bir önem vermiş gibi gözükmektedir.

Bu noktadan sonra bu inanın hayatın birçok alanında birçok bağın çözümlenmesinde kilit rol oynayan *Fransız İhtilali* sonrasında hızla değışmeye başladığını kaydeden Pattison (3), ölüm olgusuna 18. yüzyıldaki bakışı *hermenötikçe* getirdiği yorumlar ile de bilinen Alman idealist düşünür Schleiermacher'in şu sözleriyle aktarır: "*Sonu olanın ortasında sonsuzlukla bir olmak ve bir açıdan ebedi-*

³ On sekizinci yüzyılda vuku bulan ve büyük kırılmalara neden olan olaylardan kastımız elbette *Rönesans* ve *Reform* gibi süreçlerle temeli hazırlanan *Aydınlanma Çağı* olarak ele aldığımız dönemde gündeme gelen daha insana dönük, daha akılcı düşüncelerdir. Gündeme gelen bu düşünceler kendini çeşitli ayaklanmalarla göstermiş, *Fransız İhtilali* ile de infilak etmiştir.

eşeli olmak, işte bu dinin ölümsüzlüğüdür". Dinin ölüm-ölümsüzlük üzerinden vaatlerde bulunduğu, insanlara aşladığı ezeli-ebedi olma motivasyonunun tartışıldığı, üzerine düşünöldüğü ve eleştirildiğı 19. yüzyılda *"böylesine düşünceler yaygınlaşır ve Heidegger'de ölüme ve insanın ölüm karşısındaki anlamını olumlayan olasılığa dair okuyacağımız her şey bu yeni anlayışa dayanır ve aynı zamanda kökleştirir de bu düşünceyi. Ahiret yoktur. İnsan varlığı ölümden nihai sona gelir. Hayat anlamlıdır ve olası tüm anlamın temeli olarak olumlanmalıdır"* (Pattison 3). Gerçekten de Heidegger, *magnum opusu* olarak nitelendirilebilecek *Varlık ve Zaman* adlı eserinde ölüm olgusunu ele alırken dini referanslara atıfta bulunmayacak, buna tamamen farklı bir perspektiften bakacaktır.

2.1. Başkaldıran Ruhun Düşüncede Yükseliş: *Varoluşçuluk*

Martin Heidegger'ın düşüncelerini incelemeyden önce Varoluş felsefesinin ve genel anlamda Varoluşçu düşüncenin üzerine belli bir bilgiye sahip olmanın Heidegger'ın düşüncelerini anlayabilme noktasında elimizi bir hayli rahatlatacağı kanısındayız. Çünkü ne Heidegger'ın sahip olduğu düşünceler ne de Varoluşçuluk bir gecede şekillenip meydana gelmiştir. Heidegger'ın fikirlerinin onda iyice yer edinmesine neden olan tarihi süreçle, savaşlarla yakından ilgilidir. Birinci bölümümüze Heidegger'a kadar olan süreçte ölüm üzerine düşüncelerin ne yönde olduğuna ve ne şekilde değiştiğine belli filozoflar temelinde inceleyerek başlamıştık. Bu başlık altında da Heidegger'ın içinde bulunup yaşadığı süreçte Avrupa'daki hâkim düşünceye, tarihsel olaylara değinip Varoluşçuluk üzerine konuşacağız.

On sekizinci yüzyılı bir önceki bölümümüzde kırılmalara sahne olan yüzyıl olarak nitelendirmiştik. Söz konusu kırılma, modern dönemde hızını kesmeden büyümeye ve gelişmeye devam eden rasyonel düşünceyle birlikte evrilerek 19. yüzyılda bir infilaka yol açtı. Dinlerin insanı her şeyin, diğer tüm canlıların üzerinde tutan düşünceleri *İnsan-Doğa-Hayvan* üçlüğünde egemenliğin insana ait olduğu bir tahakküm-tâbüyeti meydana getirmişti. Bu silsileyi başlatan dinlere daha sonraki süreçte bilim de eklenmiş, *"bilime yeniçağdan itibaren, 'güç' düşüncesi eşlik etmeye başlamış, insan bilime sahip olduğu ölçüde, doğal ve sosyal çevreyi kontrolü altına alabileceğini düşünmüştür"* (Cevizci, "Felsefeye Giriş" 25). Yani, insanın diğer her şey üzerinde hakimiyet sahibi olduğu düşüncesi bilimle birlikte kökleşmiştir. *"On yedinci yüzyılın meşhur bilimsel devriminden sonra, doğa bilimlerinde deney yoluyla test edilebilir bir bilgi birikimi gerçekleşmiş ve bu birikim teknolojinin doğuşuna yol açmıştır"* (Cevizci, "Felsefeye Giriş" 25). Daha sonrasında kendi çalışmamızda kırılma olarak nitelendirdiğimiz meseleler vuku bulmuş ve infilaka doğru bir adım daha yaklaşmıştır. On dokuzuncu yüzyılda belli başlı önemli isimlerin sunduğu yeni yaklaşımlar insanlarda adeta bir soğuk duş etkisi yaratmış, düşüncelerini dönüp yeniden gözden geçirmelerini sağlamıştır. Tamamen farklı perspektiflerden bakmayı öneren

birkaç eser bu dūřuncemizi destekler niteliktedir. Daha önce eři benzeri görülmemiş, yepyeni bir ekonomik sistem ve toplum dūřuncesini sunmasıyla Karl Marx'ın *Kapital* adlı eseri; dinin bugüne kadar söylediği ile tamamen ters dūřen başka bir dūřunce olarak Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni* adlı eseri söylenilen etkiyi yaratmada çok aktif rol oynamış iki eserdir (Bıkov, "Otkrıty Urok S Dmitriyem Bıkovım" 8:49). Bugüne kadar sorgusuz sualsiz zmsenen belli birtakım kabullerin aksinin gösterilip, yeni alternatifler sunulmasına Avrupa'nın tepkisi *melankoli* olmuştur. Bu melankoli dönemin neslinin içinde bulunduğu umutsuzluğu anlatan ve Chateaubriand, A. Musset gibi isimlerin de kullanıp yaygınlaşmasına n ayak olduğu *mal du siecl*⁴ terimiyle ifade edilmiştir (Hoog ve Brombert 42-51). On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'nın göz bebeği, bilim, sanat ve edebiyatın konuşulduğu Fransa'nın başkenti Paris'te, *entelijansiyannın* gözleri önünde yaşanan *Paris Komiiinii* gibi halktan çıkma organik bir hareketin çok kanlı bir Őekilde bastırılması aydın insanlara "lmn olduğu bir yerde ondan daha gerçek ne olabilir ki?" sorusunu sordurmuş, 19. yüzyılın son çeyreğinde ise sahip olunan birikimin bu denli infilak etmesini *fin de siecl*⁵ olarak adlandırmışlardır. Fin de siecl sonrası ise gerçek anlamda felaketlerin yaşandığı, milyonlarca insanın Dünya savaşlarında can verdiği ve dünyada büyük değişikliklerin yaşandığı döneme işaret etmektedir.

Varoluřçuluk tam da bahsettiğimiz bu kaos ortamında, 20. yüzyılda doğmuştur. Felsefede temsilcileri arasında en önemli iki isim olarak Martin Heidegger ve Jean-Paul Sartre göze çarpar. Varoluř felsefesinin birçok yönden başkaldırıcı bir ruha sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bahse konu başkaldırıcılardan "*birincisi büyük lde tarihsel, buna mukabil ikincisi btniiyle metafiziksel bir başkaldırıcı temsil eder*". (Cevizci, "Felsefe Sözlüđü" 442). Meselenin tarihle alakalı kısmı 20. yüzyılda hâkim olan bilimsel dünya görüşü, modern bilimin insana getirdiği negatifliklere karşıdır ve "*zamanın kurum ve değerleri karşısında mutlak bir boşnutsuzluk içinde olmasını ifade eder*" (Cevizci, "Felsefe Sözlüđü" 442). Metafizikle alakalı kısımda ise biz "*varlığı tzlerle özlerden müteşekkil gören modern dünya görüşüne veya Aristoteles'ten 20. yüzyıla kadar uzanan klasik metafiziğe karşı başkaldırıcı*" (Cevizci, "Felsefe Sözlüđü" 442) görürüz. "*Söz konusu felsefe, bireylerin kendine özgü olan, 'biriciklik' gösteren yönlerini ortaya karır*" (Koç 246) ve onun bu tavrını, kendine özgü, biricik olana yönelmesi durumunu metafizikten söz açıldığında da takip etmek mümkündür. Tamamen insana, onun iradesi, seçimlerine yönelik bir temelde yükselen Varoluř felsefesinde Varlık varoluştan bağımsız bir biçimde dūřnlemez. Çünkü Heidegger'ın deyimiyle *dünyada-olan* insan, diğerleriyle birlikte burada var olandır. Kendini var olan olarak anlamlandırmak, serüvenini anlamlı kılmak isteyen insan aynı zamanda Varlığa yönelik

⁴ Türkçeye evirisi *yüzyılın hastalığı* Şeklinde dir.

⁵ Türkçeye evirisi *yüzyıl sonu* Şeklinde dir.

soruları da sorabilendir. Eğer ki Varlık, varolandan tümüyle ayrı değilse, o halde Varlığa yönelik söylenenler var olandan yola çıkılarak revize edilmelidir. Yani "*Varlık 'kendi kendisini tanımlayan insan'a göre tanımlanan bir şey olarak görülmektedir'*" (Cevizci, "Felsefeye Giriş" 75). Varlık, var olandan hareketle sürekli bir devinim içerisindedir, ne olduğu tam olarak bilinemez ama aynı zamanda da sürekli kendisini başka bir şekilde açar. Varoluşçu düşünce Çüçen'e göre (aktaran Altunay 26) "*bireyselliği merkeze alarak her bireyin kendi varlığını açması gerektiğine vurgu yapar*".

Varoluş felsefesinin karşı duran tavrını hem başlığımızda hem de bölümümüz içerisinde ifade ederken *başkaldıran* sıfatını kullanmıştık. Bu başkaldıran tavır, bir üstteki paragrafımızda belirttiğimiz üzere, Varlığa bakışta, yani metafizikte de kendini göstermekteydi. Aynı tavır ölüm fenomeni üzerine konuşulurken de geçerliliğini korumaktadır. Varoluş felsefesi gündeme gelinceye dek ölümün karşısında yaşam mutlak kılınmış ve dolayısıyla ölüm üzerine yürütülen felsefi düşünce noksan kalmıştır. Otto Friedrich Bollnow'un (162) fikirleri bu düşüncemizi destekler niteliktedir: "*Öyle ki bir iç zorunluluktan hareketle en uç gerçek olarak ölüm varoluş felsefesi tarafından, insan kavrayışının odağına yerleştirilmelidir. Bu, Dasein'in en kaçınılmaz gerçekliğidir. Ölüm, modern felsefenin genel tarihinde neredeyse önemsiz bir rol oynadıktan sonra, bugün artık insan Dasein'inin bütünü için belirleyici önemiyle varoluş felsefesi tarafından yeniden keşfedilmiştir*". "*Varoluş felsefecileri ölüm meselesini felsefeye yeniden sokmaya başarmıştır*" (Shariatina 93).

Heidegger'ın ölüm olgusu üzerine kaleme aldığı düşünceler bölümümüz içerisinde bahsedilen zaman diliminin süzgecinden geçmişse de bu düşüncelerin tamamıyla kökleşmesine neden olan en mühim olaylardan bir tanesi de Birinci Dünya Savaşı olmuştur. Söz konusu olay yalnızca Heidegger'ın değil, o savaşı tecrübe eden tüm dünyaya ölümü hatırlatmıştır. Shariatina (92), refahı modern dönemin bir icadı olarak nitelendirip modern insanın da bunun içerisinde boğduğunu aktarırken patlak veren olayların insanlara ölümü *hatırlatışını* "*Birinci ve İkinci Dünya Savaşı insanı yeniden ölüm düşüncesine yöneltti, uygarlığın doruğa ulaştığı bir dönemde insanlar öldü*" sözleriyle aktarırken Pattison (4-5), ölüm düşüncesinin yeniden gündeme gelişini şöyle anlatır:

Din subayı olarak Birinci Dünya Savaşı'nda görevde bulunan Paul Tillich, bu savaşı ölümün büyük ölçüde göz ardı edildiği bir döneme bir son veren olay olarak değerlendirmiştir. Vaazlarından birisinde de ifade ettiği üzere bu, 'ölümün kabuğundan çıkıp binlerce farklı kılıktaki suret aldığı bir andır'. Tıpkı Geç Orta Çağ'da ölüm tasvirinin resimde ve şiirlerde ortaya çıktığı, Ölüm'ün yaşayan her bir canlıyla Dansı'nın resmedildiği ve çalınıp söylendiği gibi, bizim neslimiz de -devrimlerin, dünya savaşlarının, kitlesel göçlerin nesli- ölümün gerçekliğini yeniden keşfetmiştir.

3. Martin Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'ı, Dasein, Ölüm ve Dasein İlişkisi

Felsefenin en temel "Varlık nedir?" sorusunun cevabı insana göre değişecekse, o halde aynı soru aynı anda insanın ne olduğuna yönelik sorunun cevabını da talep eder, bir anlamda kendini açar. İnsanın anlaşılması hem Heidegger hem de diğer *Varoluşçular* için bu yüzden önemli bir yerde durmaktadır. Bahse konu soruya cevap, elbette, *ontolojik düzlemde* aranır. Ancak "*insan kavramına dair şöyle bir göz attığımızda felsefe tarihi boyunca yazılıp çizilen belli varsayımların olduğunu görürüz, işte Heidegger, tüm bunlardan kurtulmak adına insan yerine Dasein terimini kullanır*" (Dede 21). Dasein, Varlığa yönelik soru sorabilen, kendi varoluşunu anlamlandırmak isteyen varolandır ve "*kendisini mesele edinme olanağına sahip olup, kendi imkanları olarak vardır ve bu imkanlar dahilinde Heidegger'in de belirttiği gibi kendini seçebilir, kazanabilir veya kaybedebilir*" (Polat ve Aşkın 48). Kelime anlamı itibari ile *orada olmak* olarak açıklanabilen Dasein kavramı, sürekli bir oluşu ifade etmektedir. Oluş içerisinde ama *sonu*⁶ gerçeğe kadar bütün olmaz. *Sürekli-orada-oluşu* Dasein'ı karakterize eden net özelliklerden biridir ve bu şekilde biz onun şimdide ya da geçmişte değil de *hep-oradalığımız*, yani diğer bir deyişle, gelecekte olduğunu söyleyebiliriz. Dasein, gelecekte kendisini nelerin beklediğini göremez ya da bilemez ama başkaları üzerinden gördüğü kadarıyla deneyimlediği tek bir şeyin geleceğinden emindir, onun bilincindedir. Bu şey, ölümdür ve o "*Dasein'in değişmez mekanıdır ... Dasein'e gerçek kimliğini kazandıran ve bizlere varoluşumuzu hatırlatan bir fenomendir*" (Karakaya 27). Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da Dasein'in ölümlü münasebetinden söz ettiği bölümü sekiz alt başlıkta açıklar ve "*bu eserinden sonra ölüm üzerine yazdığı yayımlanmış çok az çalışması bulunur*" (Edwards, "Heidegger and Death: A Deflationary Critique", 161-186). Dasein, başkalarının ölümünü tecrübe etmiştir ama diğer Daseinlerin kendisi için gelen ölümü üzerine alamayacağını da bilir. Tüm bu deneyime, farkındalığa rağmen ölümü hep başkasının başına gelen bir şey olarak tanımlar. Bu, onun ölüm düşüncesinin getirdiği kaygıyı azaltmada kullandığı kendine özgü bir yöntem olarak algılanabilir. Ölüm, Dasein için "*varoluşunun geçiciliğini ve zamansallığı bildiren fenomen*" (Polat ve Aşkın 48) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölümün imkânı, bunun içerisinde fırlatılmışlık ve bunun beraberinde gelen kaygıya baktığımızda Heidegger'in (266-267) şu sözlerine rastlarız:

Ölüm Dasein'in hep bizatihi kendisinin üstlenmesi gereken bir varlık imkanıdır.
Dasein için kendi ölümü, artık-şurada-olmama-imkanının olanağıdır. Onun en zati, irtibatsız imkanı, aynı zamanda onun en uç imkanıdır da. Dasein bir varlık imkanı olarak

⁶ Burada *son* kelimesini, kendi çalışmamızda bize rehberlik eden *Varlık ve Zaman* adlı eserin Kaan H. Ökten'den yapılan çevirisinde kullanılan şekliyle *bitam* kelimesine denk şekilde kullanmakta olduğumuzu belirtmek istiyoruz.

ölüm imkanını asla atlatamaz. Haddizatında ölüm, Dasein'in imkansızlığının imkanıdır. Böylelikle ölümün; en zati, irtibatsız, atlatılamaz imkan olduğu açığa çıkmış olur. Bu bakımdan o, müstesna bir başa-gelmedir. Dasein en zati, irtibatsız ve atlatılamaz imkanım bilahare ve kendi varlığının akışı içinde temin ediyor değildir. Aksine, Dasein varolduğu takdirde, zaten bu imkanın içine fırlatılmış olmaktadır. Ölüme fırlatılmışlık, kendini Dasein'da daha asli ve nüfuz edici biçimde havf denilen bulunuşta açığa çıkarır.

"Dasein içinde bulunduğu her anın son olması olasılığı içine fırlatılmış ve atılmış" (Karakaya 30) şekilde varolan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dasein'in ölüme fırlatılmışlığı kaygıyı⁷ da beraberinde getirir. Ölüme dair duyulan bu kaygı tam da Dasein'i Dasein yapan şeydir çünkü "ölümden duyulan kaygı Dasein'e dünya içindeki geçici varlığını hatırlatarak varoluşsal olma olanaklarının sınırlılığı ile yüz yüze gelmesini sağlar" (Polat ve Aşkın 51). Dasein, ölümü her ne kadar başkaları üzerinden tanımlasa da ona yönelik duyduğu kaygı esasında bir anlamda da Dasein'in kendi hayatını anlamlandırmasında ön ayak olan bir kavramdır. Çünkü Flynn'in (aktaran Polat ve Aşkın 52) de belirttiği gibi "aynı noktada bulunmayacağımızı fark ettiğimiz zaman, varolmanın ne anlama geldiğiyle ilgili bir anlayış geliştiririz". Bu kaygı Heidegger için *orada-olmaklığın* bir getirisidir ve utanıp sıkılmayı gerektirecek bir mesele değildir. Heidegger'in (266) ölüme dair duyulan kaygıdan bahsederken kaleme aldığı "ferdin 'zayıflık' gösterdiği herhangi ve tesadüfi bir baletirubiyesi değildir" sözleri de bu bağlamda dikkat çeker. Eserin içerisinde Dasein'in kendi bütünlüğüne ulaşmasını sağlayacak şey *onun sonu* olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer ki bu son, oluş halini tamamlayacak şeyse ve bu sona dair duyulan şey kaygı ise, kaygının kendisi bir anlamda sonu anlamlı kılan ya da anlamlı kılmaya bizi motive eden bir duygu olarak karşımıza çıkar. Kaygı yerine duyulacak başka herhangi bir duygu Dasein'in kendi sonuna bakışını önemli ölçüde değiştirebilir ve hiçbir şekilde kaçamayacağı, başkasına aktaramayacağı ve esasında her an onunla dip dibe yaşadığı sonu anlamsız kılabilirdi. Yani başka hiçbir duygu durumu değil ama tam da kaygı olması gereken şeydir, *dünya-içinde-oluşluk* sürecine şekil veren odur. Heidegger, bundan ötürü ondan utanıp sıkılmayı gerektirecek bir şey olarak bahsetmez; buna ek olarak Salanskis de (aktaran Karakaya 31) kaygıya yönelik şunları söyler: "Dasein'in varlığının tamlığını ölüm ve olanaklar açısından ele aldığımızda kaygının önemi daha da artmaktadır".

Ölüme-doğru-oluş ve Dasein'in bir anlamda yalnız ölmesi,⁸ otomatik olarak ölümün vekalet edilemezliği ve Dasein'in başka bir Dasein'in ölümünü üzerine alamaması meselesine değinilmesini

⁷Varlık ve Zaman adlı eserin çevirimi tarafından Kubbealtı Sözlüğe göre "korku" (<http://lugatim.com/s/HAVE>) anlamına gelen *hanf* kelimesi kullanılır fakat Heidegger eserde bahsedildiği şekli ile *hanf* ile *vefat etme korkusunu* birbirinden ayırır. Bundan yola çıkarak *kaygı* kelimesini kullanmanın uygun olacağını düşündük.

⁸ Tarafımızca kullanılan *bir anlamda yalnız ölmesi* ifadesinin ardında Heidegger'in eserinde mesele üzerine konuşurken Türkçesinde "yalnız" anlamına gelen Almanca "allein" kelimesini hiç kullanmamış oluşu yatar. Heidegger kelimeyi birebir kullanmaz fakat *ölümü tek başına sırtlamak* mealindeki ifadelerle yalnız ölmeyi işaret eder.

talep etmektedir. Bu yüzden yukarıda bir önceki cümlede bahsi geçen kısımlara dair önce Heidegger'ın düşüncelerini ardından da kendi düşüncelerimizi paylaşmanın uygun olacağı kanısındayız. Heidegger (255-261) sözünü ettiğimiz kısımlara dair düşüncelerini şu sözlerle aktarmaktadır: "*Dünya içinde hep-beraber-olmaklığın varlık imkanları arasında, kuşkusuz ki, bir Dasein'in başka bir Dasein'a vekalet-edebilirliği yer almaktadır. Hergünkü ilgilenmeler içinde işbu vekalet-edebilirlikten sıkça ve çeşitli biçimlerde yararlanılmaktadır. Örneğin bir yere gitmek, bir şeyler temin etmek, en yakından ilgilenilen 'çevreleyen-dünyanın' dairesi içinde hep vekalet-edilebilir şeylerdir. Mamacıh ... kimse başkasının canını vermekliğini onun kendi üzerinden alamaz. Adına ölüm denilen son, Dasein'in ölmesi değil, bu varolanın hitama doğru varlığıdır.*" Varolanın hitama doğru varlığı Dasein'in ne kadar kendi olmamışlığı, sürekli-bir-oluş-içerisindeği üzerinden varsa, bir o kadar da hitama doğru oluşu üzerinden vardır. Dasein ölümü kendiyle ilişkilendirmeyip hep başkalarının ölümü üzerinden bu olguyu tanımlayıp kendince ölümü görmezden gelse de "*ölüm, Dasein'ı varolduğu andan itibaren devralan bir varlık minvalidir. 'Bir insana can geldiği andan itibaren o insan can vermeye de hazır olur'*" (Heidegger 261). Can verirken Dasein'in ölümü tek başına sırtlaması meselesi tartışmaya bir kapıyı da aralamaktadır. Çünkü kabaca "*Her insan yalnız ölür*" gibi bir söz sarf etmek "*Her insan yatakta ölür*" ya da "*Her insan yoldayken ölür*" demekten farksızdır. Ölüm hangi anlamda Dasein tarafından tek başına sırtlanmaktadır? Heidegger'ın üzerine bahsettiği şey yalnızca diğer Daseinlarla ilişkinin kesilmesi meselesiye bu anlamda *yalnız ölmek* kabul edilebilir; fakat hem fiziksel hem de manevi planda ölüm yalnız olarak göğüslenmezse, yine de ölüm tek başına sırtlanmış sayılabilir mi? Paul Edwards, Heidegger'ın açık kapı bırakan, anlamını hemen ilk bakışta teslim etmeyen cümlelerini -özellikle varlığın imkânı üzerine olanları- ve fikirlerini eleştiri süzgecine tabi tuttuğu çalışmasında bu duruma yönelik düşüncelerini Al Alvarez'in *The Savage God* adlı eseri üzerinden aktarır. Eserde *Sürrealizmi* kurmak adına Andre Breton'a ilham kaynağı olmuş şair Jacques Vaché'nin savaştayken kaleme aldığı mektuplardan bahseder. O mektuplarında Vaché (aktaran Edwards, "Heidegger and Death: A Deflationary Critique", 164) "*yalnız ölmeyeceğim, yalnız ölmek sıkıcı, yanımda birileriyle ölmeliyim*" diye bahseder ve öyle de olur. İki arkadaşıyla birlikte paylaştığı yüksek dozda afyonla sonunu da paylaşmış olur. Bu durumda Vaché ölümü diğerleriyle birlikte olarak tecrübe eder ve hem fiziksel hem de manen yalnız ölmüş sayılamaz.

4. İvan Bunin'in *San Fransiskolu Adam'ı* ve Heidegger'ın Düşüncesinden Esere Bir Bakış

Çalışmamızın nihai amacı Heidegger'ın sınıflandırdığımız kısımlar çerçevesinde ölüm düşüncesi ile tanışıp bundan hareketle de Nobel Edebiyat Ödülüne layık görülen ilk Rus yazar İvan Bunin'in *San Fransiskolu Adam* adlı hikayesinde eserin içerisinde ele alındığı şekliyle ölümü anlamlandırmaktır. Bahse konu hikâyenin yazıldığı tarihin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde olması

nedeniyle *Varlık ve Zaman* adlı eser ile yazdıkları dönem bakımından denk düştükleri rahatlıkla gözlemlenebilir. İki eserin de yazdıkları dönemi bunun için nedenlerimizi de göstererek *kaos ortamı* olarak adlandırmıştık. Bundan hareketle aynı dönemde eserlerini vermiş M. Heidegger ve İ. Bunin'in düşüncelerinin çalışma içerisinde bahsedilen gelişmelerin ışığında şekillendiğinin göz önünde bulundurulmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz. Ölüme dair düşüncelerini otobiyografik özellikleri taşıdığı gözlemlenebilen *Arsenyev'in Yaşamı* adlı eserinde görmek mümkündür. Bunin, ölümün karşısında her şeyin anlamını yitireceğini çocuk yaşta kavramıştır ve bunun bu denli küçük bir yaşta kavranışı, onda kaygıyı çok erken sayılabilecek bir yaştan itibaren tetiklemiştir. Bunin (aktaran Şakar 119-128), "*ilk kez ölüm korkusuyla nasıl tanıştığını ve bu ölüm korkusunun kendini nasıl sardığını şu sözlerle ifade eder*":

Çocukluğumda dünyada var olan kötü güçler ve bu güçlere yakın olan 'ölüler' hakkında çok şey duymuştum. 'Merhum' dayımdan, 'merhum' dedemden nasıl bahsettiklerini ve 'ölülerin' 'öbür dünyada' bir yerde bulduklarını duyuyordum. Ve bunlarla birlikte karanlık odalardan, çardaktan, karanlık gecelerden, ölülerin şekline girip geceleri dolaşan şeytanlardan korkma hastalığı da beni sarıyordu.

Yazıldığı zamandan bağımsız olarak İvan Bunin'in bazı eserlerinde göz ardı edilen ölüm olgusunun eserin hiç de beklenmedik bir anında meydana geldiğini görürüz. Buna en açık örneklerden biri olarak *Mitya'nın Aşk*i adlı eserindeki ana karakterin, "*yaşının getirdiği ergenlikle beraber aynı anda aşkı da tadan genç bir delikanlının işler tersine döndüğünde yine beklenmedik bir biçimde kendini öldürmesi*" (Bıkov, "lektsiya Bıkov Bunin" 12:58) gözlemlenebilmektedir.

San Fransiskolu Adam için de durum farklı olmaz. Ancak ölüm üzerine düşüncenin Heidegger'ın ortaya koyulduğu haliyle söz konusu hikâye içerisindeki ölümü karşılaştırma ile ortaya koyacağımız farklılık ya da benzerliklerin daha iyi anlaşılabilmesi adına hikâyenin özetinin sunulmasının gerekli olduğu kanaatindeyiz. Aşağıda sunulan özet tarafımızca çıkarılmış olup Uğur Büke (1985) tarafından Türkçeye kazandırılan eserden faydalanılmıştır.

Elli sekiz yaşındaki San Fransiskolu zengin bir adam eşi ve kızıyla birlikte bir seyahate çıkmaya karar verir. Bugüne kadar yalnızca işi onun için önemli olmuştur, yalnızca para kazanmış ve kazandıklarını biriktirmiştir. Seyahat, deniz yoluyla son derece lüks, son derece güvenli bir gemi olan "Atlantik" ile yapılacaktır. Güney Avrupa'da bulunan İtalya, Fransa, İspanya gibi ülkeler gezildikten sonra dönüş yolunda Japonya'yı dahi görme planları çoktan yapılmıştır. Seyahat ettikleri Atlantik'te ne yoktur ki? Dans, balo, saati saatine ayarlı, hiç aksamayan lezzetli öğünler, spor... Kısacası her şey dört dörtlüktür, işler tam da planlandığı gibi gitmektedir. Gemi ilk durak olarak Napoli'ye varır. San Fransiskolu Adam ve ailesi pahalı,

lüks bir otele yerleşirler. Gezerler, San Fransiskolu bonkörlüğünü konuşurur. Yalnız bir problem vardır: Hava gitgide kötüleşmektedir. Onlar da her zaman sıcak olarak bilinen Kapri adasına gitmeye karar verirler. Orada da tıpkı tahmin edilebileceği gibi en iyi otele yerleşirler. Geldikleri bu otelde tıpkı bir kraliyet ailesi gibi karşılanırlar, en iyi hizmetçiler bile görevlendirilir onlar için. Akşam yemeği vaktinde eşi ve kızından önce hazırlanan San Fransiskolu Adam haberleri okumak için okuma salonuna iner. Gazeteyi okumaya başlar fakat aniden kötü hisseder, gözleri fal taşı gibi açılır, kısaç gözlüğü burnundan düşer, can çekişir ve ölür. Herkes oraya toplaşır. Geldiklerinde San Fransiskolu Adamı ve ailesini bir kraliyet ailesi gibi karşılayan otel sahibinin aklındaki yegâne düşünce otelinin adının kirleneceği düşüncesidir. Naaşı apar topar otelin en köhne odasına kaldırırılar. Otel sahibi için San Fransiskolu zengin bir adam değildir artık, yalnızca bir ölüdür ve otelindeki müşterileri huzursuz etmemek, eğlenceyi bölmek, otelinin adına leke sürdürmemek adına o naaştan olabildiğince gözden irak ve sessiz bir şekilde kurtulunmalıdır. Nitekim öyle de olur, cesedini uzun bir maden suyu kutusuna koyup gözden irak, ücra köşelere kaldırırılar ve ondan kurtulurlar.

Esere Heidegger'in ölümü *en müstesna başa gelme* olarak nitelendirmesine yönelik biz herhangi bir karşılık bulamamaktayız. Çünkü San Fransiskolu'nun ölümü hem her şeyin planlı olduğu bir tatilde aniden gelmesi, hem de daha sonrasında tüm gücüne rağmen ona karşı tutum müstesna bir başa gelmeye işaret etmemektedir. San Fransisko'lunun en müstesna başa gelmesi olarak belki elli sekiz yaşına gelinceye kadar çalıştığı süre içerisinde San Fransiskolu'nun emellerine ulaşp, yeteri kadar para kazanp artık dinlenme kararını verdiği an bile alınabilir fakat böylesine bir ölüm, müstesnalıktan elbette uzaktır. Daha anlaşılabilir olması adına Edwards'ın Heidegger'a yönelttiği kavramların daha derinlemesine bir açıklama talep ettiğine yönelik eleştirisi akla gelmelidir. Edwards ("Heidegger and Death as 'Possibility', 1975), Winston Churchill'den örnek vererek "*onun hayatının dönüm noktasının, müstesna başa geleninin Büyük Britanya'nın başında, başbakan olarak Hitler'e karşı savaşması olarak nitelenebilir ama onun 1965'ten sonraki ölüğünün dönüm noktası olması anlamsızdır*"⁹ diyordu. Öte yandan, hatırlayalım, günlük ilgilenmeler arasında gördüğümüz vekaletler, hep *bir şey içinde* ya da *bir şey için* vekalet etme olarak karşımıza çıkmakta idi. "*Oysa hergünkü Dasein, kendini öncelikle ve çoğunlukla ilgilenegeldiklerinden hareketle anlar. Neler yapıp ediyorsa öyle olarak var olunur*" (Heidegger 254-255). San Fransiskolu'nun *var oluş* biçimi hep para üzerinden gerçekleşir. O yaşına

⁹ Cümle içerisinde "*ölülüğünün*" ifadesi geçmektedir. Edwards, çalışmasında düşüncelerini ortaya koymadan evvel kendi kullanacağı haliyle *deadness*, *death-moment*, *death-producing events*, *dying* gibi kavramların açıklamasını yapar. *Deadness* olarak bahsettiği şey tarafımızca Türkçeye "ölülük" olarak çevrilmiştir. Burada *ölülük* [deadness] kelimesinden Edwards'ın anladığı ise nefesini verdikten sonra artık ölü olma anlamındadır.

kadar hep bunun üzerinden var olmuştur, yapıp ettikleri üzerinden var olduğu şeyi bir kenara bıraktığında ise o artık *yok olur*.

Heidegger (253), ölümden sonra geride kalana yönelik şöyle söyler: “*Geride kalan varolan sırf cismani bir nesne değildir çünkü. Mevcut-olan ceset bile, teorik olarak ele alındığında, mesela anatomik patolojinin bir objesi olabilmekte ve onun kendi konusunu anlama eğilimi burada yaşam idesini cihet almaya devam etmektedir. Sadece-öylesine-mevcut-olan cansız maddi bir nesneden 'daha fazla bir şeydir'. Çünkü onunla, canını kaybetmiş bir canından-olan olarak karşılaşılmaktadır*”. Bu düşüncelerden hareketle yola çıktığımızda can vermekle bir şeyin bittiğini ama bu sefer de başka bir şey olarak var olmaya devam ettiğini, yani aslında bir anlamda ölümün sonla birlikte başka bir şeyi de başlattığını görebilmekteyiz. Ancak Bunin'in eserindeki hali ile ölüm, buna işaret etmemektedir. Bunin, San Fransiskolu'nun ölümünden sonra hikâyeyi olduğu gibi bırakmaz, hayatın akıp gidişinden bahseder, her şeyin nasıl seyrine döndüğünü, insanların telaşları içerisinde tekrar kayboluverdiklerini, gördükleri ölümü kısa bir süre içerisinde unutmak şöyle bir kenara dursun; onun ölümü restoranın müşterileri için yalnızca *huzur kaçıran bir mesele*, otel sahibi içinse *kötü repütasyon* demektir. Eserin sonunda San Fransiskolu'nun akıbeti ile alakalı ek bir bilgi eklenmez. Örneğin, daha sonrasında onun gerektiği şekilde defnedilmesi ya da yakınlarınca duyulan acı, yakılan bir ağıt, bir cenaze töreninden vb. bahsedilmemektedir.

San Fransiskolu'nun yaşamı materyale endeksli bir şekilde salt hırslarla dolu geçmiştir. Onun cesedi cansız maddi bir nesneden daha fazlasını ifade etmez. Oysaki biz kendi varlık minvalini birlikte-varlık olarak tanımlayan Dasein'in “*sadece-öylesine-mevcut-olan cansız maddi bir nesneden 'daha fazla' bir şey*” (Heidegger 253) olduğunu biliriz. Varlık minvali bakımından birlikte-var olan Dasein, hitama erdiğinde dahi mevcut-olan cesediyle “*anatomik patolojinin bir objesi olabilmekte ve onun kendi konusunu anlama eğilimi, burada yaşam idesini cihet almaya devam etmektedir*” (Heidegger 253), yani buradan hareketle Dasein'in ölümünden sonra dahi belli bir fonksiyonu yerine getirdiği söylenebilir. Ancak San Fransiskolu'da bu türden bir eş değeriğe rastlanmaz. İ. Bunin, San Fransiskolu'yu kelimenin tam anlamıyla “yok eder”; onun ne bir cenaze töreni vardır ne de başında yas tutup ağıt yakarı. Cansız bedeni onu tura çıkaran şatafatlı gemiyle eve döner; ancak tek bir fark vardır: San Fransiskolu artık güvertede ya da geminin parıltılı salonlarındaki bir baloda değil; son nefesini verdiği andan itibaren zengin bir adamın haiz olduğu tüm imtiyazları yitirmiş bir yük olarak maden suyu kutusunun içerisinde. En nihayetinde de maden suyu kutusunun içerisindeki önemini yitirmiş bu yük insanların gözü önünden alınıp dönüş yolunda oradan oraya savrulmak üzere geminin ambarına konulmuştur.

Bahsettiğimiz “yok olmayı” M. Heidegger’ın müteveffa tanımından hareket edildiğinde daha anlaşılır olacağı kanaatindeyiz. Heidegger (253), müteveffanın farklılığının belirli kùltlerin konusu olmasından ya da geride kalanların yas tutuşu, onu anmasından kaynaklı olduğunu söyler. Müteveffa aslında bizim dünyamız içinde olmağı yitirmiştir, ancak geride kalanların onu anarak ihya edişiyile müteveffayla birlikte-olma durumunu sürdürürler. Zaten müteveffayı cansız bir nesneden “fazlası” kılan Heidegger için tam da budur. Ancak yukarıda da açıklandığı üzere San Fransiskolu’da bu türden bir eşdeğerlik tespit edilememiştir.

Sonuç

Ölüme dair düşünceler sanatçı, edebiyatçı ya da felsefeciler bir yana, tüm insanları endişelendiren düşünceler olmuştur. Tarih’te ölüme dair düşünceler dinin de etkisiyle birlikte ölümsüzlükle anılmaya, ruh ve beden ikiliğı üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Geçen zaman ve yaşanan tarihsel değışimler insanı ölüm olgusunu yeniden düşünmeye itmiştir. Revize edildiğı hali ile ölüme dair düşüncelerini dile getiren isimlerden biri de Martin Heidegger olmuştur. Bunu da *insan* kavramı yerine kullandığı Dasein kavramıyla *Varlık ve Zaman* adlı eserinde ortaya koymaya çalışmıştır. İvan Bunin ise Martin Heidegger ile aynı dönemde yaşamış bir yazardır. Kaleme aldığı eserlerinde ölüm, çoğunlukla aniden karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmamızda da ortaya koymayı amaçladığımız şey Heidegger’ın penceresinden İvan Bunin’in *San Fransiskolu Adam* adlı hikayesine bakıp farklılık ya da benzerlikleri ortaya koyup, eseri daha iyi anlayabilmektir.

Çalışmamızdan çıkaracağımız ilk sonucun ölümün müstesnalığının San Fransiskolu’nun durumu için geçerli olamayacağıdır. Her şeyin A’dan Z’ye planlanmış olduğu bir gezide, San Fransiskolu’nun 58 yaşında nihayet dinlenmeye karar verdiği, karısı ve kızıyla hayatın nihayet tadını çıkaracağı bir zamanda gelmesi bu ölümün hiçbir şekilde müstesnalığını ifade etmemektedir. Ölümden sonra geride kalana Heidegger tarafından bir önem atfedilmektedir ve Heidegger onu *cansız bir maddeden fazlası* olarak görmektedir. Bu türden bir düşünce *San Fransiskolu Adam* adlı eser içerisinde karşımıza çıkmamıştır. Çünkü San Fransiskolu’nun eser boyunca tasviri ve öldükten sonra maruz kaldığı aşağılayıcı davranış onu varlık minvali Dasein olan bir var olandan çok; salt maddiyatla var olmaya çalışmış biri olarak tahayyül etmeye iter. İnsanların onun cesedinden tıpkı bir çöp torbası gibi ya da insana huzursuzluk veren bir eşyaymış gibi kurtulmak istemesi; cesedin otelin en kötü, rutubetli odasına yerleştirilmesi ve en nihayetinde de bir maden suyu kutusuna konulup ondan kurtulmaları bunu ortaya koyar niteliktedir. M. Heidegger’ın tanımınca Dasein’in varlık minvali birlikte-varlıktır ve ancak ölümle birlikte hitama erebilir. Dasein, son nefesini vermesiyle birlikte fiilen “şurada-olmak”lığını yitirse de geride kalanlar için gerek belirli kùltlerin

(Örneğin, gömme, defnetme gibi) konusu haline gerekse de yas tutmaların konusu haline gelir, yani onun bizim dünyamızdan ayrılışı fiilen gerçekleşse de o; ona değer verenlerle birlikte kendi varlık minvali olan birlikte-varlığı bir anlamda devam ettirir. İvan Bunin'in San Fransisko'lusunda bu türden bir eşdeğerliğe rastlanılamamıştır.

KAYNAKÇA

Altunay, Fatma Didem. "Varoluşçu Felsefede Ölüm Kavramı." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2017. YÖK *Ulusal Tez Merkezi*

Aurelius, Marcus. *Düşünceler*. Çev. şadan Karadeniz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Bıkov, Dmitri. "lektsiya Bıkov Bunin." *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IXHGG5yEUu8>

Bıkov, Dmitri. "Otkrıty Urok S Dmitriem Bıkovım. Urok 1. Serebryanıy Vek 1894-1929". *YouTube*. RTVi. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j8qXu97hVNA>

Bollnow, Otto Friedrich. "Ölüm Sorusu." *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 6.1 (2013): 162-169. URL: <https://ethosfelsefe.com/sites/default/files/2021-09/Rhmn-Otto.pdf>

Bunin, İvan. *Arsenyev'in Yaşamı*. Çev. Uğur Büke. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 1985.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.

Çağlıyan şakar, Kübra. "İvan Bunin'in Arsenyev'in Yaşamı Adlı Romanında Ölüm Teması." *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Dergisi* 40 (2018): 119-128. <https://doi.org/10.21497/sefad.515048>

Dede, Çağdaş Ali. "Felsefede Ölüm Kavramının Anlamlılığı: Ölüm Kavramı Üzerine Yapılan Hermeneutik Bir İncelemenin Ölümün Anlamlılığına Olan Katkısı." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2018. YÖK *Ulusal Tez Merkezi*

Edwards, Paul. "Heidegger and Death as 'Possibility'." *Mind* 84.336, 1975, 548–66. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/2253639>.

Edwards, Paul. "Heidegger And Death: A Deflationary Critique." *The Monist* 59.2, 1976, 161–86. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/27902414>.

Eflatun. *Phaidros*. Çev. Hamdi Akverdi. İstanbul: Maarif Matbaası, 1943.

Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. Çev. Kaan Harun Ökten. İstanbul: Agora, 2008.

Hoog, Armand, and Beth Brombert. "Who Invented the Mal Du Siècle?" *Yale French Studies*, 13, 1954, 42–51. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/2929179>.

Karakaya, Talip. "Martin Heidegger Felsefesinde Ölüm Problemi". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, 5 (2003): 23-35.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosbilder/issue/23116/246914>

Koç, Emel. "Varoluşsal Bir Problem Olarak Ölüm Üzerine Bir Değerlendirme: Tolstoy'un İvan İlyiç'in Ölümü Adlı Eseri." *Kilikya Felsefe Dergisi* 0 (2017): 42-60.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kilikya/issue/31936/358791>

Pattison, George. *Heidegger on Death: A Critical Theological Essay*. Londra: Routledge, 2016.
<https://doi.org/10.4324/9781315586526>

Shariatinia, Zohreh. "Heidegger's Ideas About Death." *Pacific Science Review B: Humanities and Social Sciences* 1.2 (2016): 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.psrb.2016.06.001>

Şahin, İlkay. "Göçmen Kadınların Dini Ritüellere Katılımı: Amersfoort (Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme." (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, 2008. *YÖK Ulusal Tez Merkezi*

